

ГЕОПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Те, що сьогодні розуміють під геополітикою, існувало з давніх часів. Однак даний об'єкт дослідження не мав власної назви. Лише в 1916 р. шведський учений Рудольф Челлен (1864–1922) ввів у науку поняття "геополітика", розуміючи під нею "доктрину, що розглядає державу як географічний організм чи просторовий феномен".

Політичні події, на які було таке багате ХХ століття, швидко зробили цю молоду галузь знань надзвичайно популярною. В післявоєнний період геополітика набула двох нових значень: 1) як синонім геостратегії у вирішенні конкретних зовнішньополітичних та військово-стратегічних завдань; 2) як еквівалент політичної географії в поясненні районування політичних процесів як регіонального, так і глобального рівнів.

Традиційно геополітику розглядають як науку про вплив географічного простору держав на їхні політичні цілі й інтереси. У сучасних дослідженнях геополітика трактується значно ширше – як наука про зв'язок і взаємодію географічного простору і політики.

За моделлю геостратегічних сфер та геополітичних регіонів американця Саула Коена, Україна входить до категорії субнаціональні території – «ворота» (фокуси зв'язків), які в майбутньому відіграватимуть роль провідників зв'язків між державами, стабілізуючи світову геополітичну систему. «Ворота», як правило, розмішені вздовж меж геостратегічних сфер. На думку автора, оформлюючись як самостійні геополітичні одиниці, "ворота" перетворюються із зони конфліктів на зони компромісного розвитку.

Айр Страус виділив глобальне уніполю, що представляє собою баланс сил держав, у яких відсутня найменша думка про війну один проти одного. Етапи розвитку світового геополітичного простору проходять шлях, за його думки, від багатополлярності до біполярності, а потім до однополярності. Глобальне уніполю має трьохцентрову просторову будову, тобто в нього входять такі три центри, як США, Європейський Союз і Японія. При цьому тристороння система військового та економічного союзу сконцентрована навколо США.

Лідерство США, як зазначає Страус, носить характер першості серед рівних, а не панування однієї держави над підлеглими партнерами. Дуже важливим моментом в міркуваннях Страуса є те, що він практично ототожнює сучасні найпотужніші демократії з уніполями. Він пише, що протягом ХХ ст. демократії перетворилися на найпотужнішу силу в світі, переставши бути крихкою меншістю, якою вони були на початку століття.

А. Страус вважає, що для подальшого виживання світової цивілізації дуже важливо, щоб Росія увійшла до складу уніполю. Тоді величезні резерви уніполю збережуть колективне глобальне лідерство на довгі часи. Якщо ж Росія не увійде до уніполю, то позиція глобального лідерства США збережеться на довгі часи. При цьому уніполярність Заходу буде основною структурою глобальної могутності, але вже без Росії, тобто без достатньої широкої бази, щоб забезпечити стабільність світу.

Чіткий взаємозв'язок між економікою і політикою простежується канадійцем А. Беттлером у визначенні дієвих акторів світової політики. Єдиним "центром сили" (за Беттлером, зовнішньоекономічний потенціал має перевищувати потенціал конкурента вчетверо) сучасного світу вважаються США. Однак якщо брати до уваги сумарні показники в рамках ЄС, то позиція США не є такою переконливою, а по деяких позиціях вони значно поступаються.

Серед геоекономічних полюсів у Європі (такий полюс відрізняється від інших геоекономічних суб'єктів перевагою власної економічної потуги як мінімум удвоє) автор називає Польщу.

Американський політолог Джордж Фрідман прогнозує геополітичні зміни, які можуть відбутися у ХХІ столітті, глибоко аналізуючи сучасні тенденції.

Нинішнє позірне ослаблення США — ілюзія, американська міць настільки велика, що найближчі 100 років стануть роками їх абсолютного панування, а пік могутності припаде на кінець ХХІ сторіччя. Безвольна Європа поступово втратить своє значення, а Китайський зріст виявиться мильною бульбашкою, яка незабаром лусне. На геополітичному горизонті по черзі зйдуть нові зірки: Японія, Туреччина, Польща, Мексика.

Росія поступово відновить свій контроль над пострадянським простором в 2020-х роках, в основному, не за рахунок мобілізації, а шляхом проведення спецоперацій, але після цього впаде і розвалиться вже остаточно, не витримавши конкуренції з сильнішими державами. Туреччина розширить свій вплив на Кавказ і, частково, Середню Азію, і буде активно торгувати з Кримом та Одесою, де її інтереси зіткнуться з інтересами України та Польщі.

З. Бжезінський багато уваги приділяє проблемі гегемонії Росії і необхідності її зменшення в Євразії. Аналізуючи наслідки розвалу СРСР, Бжезінський зазначав, що "найболючішою була втрата України". Поява незалежної української держави стала істотною геополітичною невдачею для російської держави.

Незалежна Україна по-новому визначає кордони Європи. Оцінюючи значення незалежної України, Бжезінський підкреслив, що сам факт її виникнення є за своєю історичною значимістю третьою

подією в ХХ столітті. Незалежність України, крім того, позбавила Росію її домінуючої позиції на Чорному морі. Втрата України стала геополітично вирішальною, оскільки це радикально обмежило геостратегічні можливості Росії. Навіть без прибалтійських держав і Польщі Росія, зберігаючи контроль над Україною, могла б намагатися стати лідером упевненої у своїх силах євразійської імперії.

Бжезінський вважає Україну геополітичним центром Центральної і Східної Європи, який суттєво впливає на формування балансу сил на європейському континенті в цілому. Україна є геополітичним центром тому, що сама її поява допомагає трансформувати Росію. З. Бжезінський зауважує: "Без України Росія перестане бути Євразійською імперією. Без України Росія все ще може боротися за імперський статус, але тоді вона буде в основному азійською імперською державою і найімовірніше втягнеться у виснажливі конфлікти з Середньою Азією". Втрата Україною незалежності автоматично перетворила б на геополітичний центр Польщу, позбавляючи її такої бажаної й безпрецедентної безпеки. Збройна агресія Російської Федерації проти України стала довгостроковим чинником впливу на систему глобальної та регіональної безпеки, а також чинну систему міжнародного права.

Росія застосувала проти України концепцію "гібридної війни", яка багато в чому є унікальною зі структурно-функціонального погляду.

Гібридна війна — це прагнення однієї держави підпорядкувати собі іншу за допомогою політичних, економічних, інформаційних інструментів. Саме тому в умовах гібридної війни бойові дії є другорядними, а на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу.

Росія гібридною війною проти України намагається вирішити одразу низку актуальних для себе геополітичних завдань. Перше — позбутися конкурента у впливі на пострадянському просторі, адже наша країна за потенціалом єдина з пострадянських держав здатна конкурувати з Російською Федерацією в цьому питанні. Друге — гіпотетична поразка України суттєво деморалізує низку держав Центральної та Східної Європи. Третє — Україна нераціонально використовувала можливості, отримані після здобуття незалежності. Вітчизняна національна еліта не використовувала належним способом ані унікального транзитного потенціалу, ані радянської спадщини в економіці, ані навіть енергії подій на Майдані в 2004 році. Ба більше: зовнішня політика нашої держави була непослідовною, внаслідок чого на початку 2014 року в офіційного Києва найкраще були розвинені відносини саме з Москвою, а альтернативних договорів про військово-технічну співпрацю не виявилось.

Москва рішуче та агресивно налаштована повернути Україну до сфери свого впливу за будь-яку ціну. Російсько-українське протистояння не може залишатися поза увагою світової спільноти. Україна, як самостійна держава, маючи великий природний, економічний, культурний та інтелектуальний потенціал, може зробити значний внесок у розвиток світової цивілізації та забезпечення міжнародної безпеки.

Якщо вдало використати наявний потенціал України, держава може перетворитися з держави, «яка пасе задніх», на провідну державу регіону або й, навіть, світу.

Реально посилити свої позиції на глобальному рівні Україна може шляхом структурної модернізації своєї економіки та масштабного цілеспрямованого інтегрування в європейські структури. Сприятиме цьому також посилення стратегічного співробітництва з США, розвиток партнерства з Канадою.

На субрегіональному рівні вдалими буде формування моделей рівноправного партнерства з Польщею та Туреччиною як потужними регіональними сусідами.